

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра історії та політичної теорії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня бакалавра

студента: Аракелян Біслан Суренович

(ПІБ)

академічної групи: 052-19-1

(шифр)

спеціальності 052 Політологія

(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою – «Політологія»

(офіційна назва)

на тему: **Специфіка формування політичної еліти в Україні**

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
кваліфікаційної роботи			
розділів:			
Науковий керівник	Первий Г.Л.		
Рецензент	Грицак С.В.		
Нормоконтролер	Зенкін М.В.		

Дніпро
2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....
.....4-6

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ
ЕЛІТ**.....
....7-14

- Поняття "політична еліта".....7-8
- Формування політичної еліти в умовах демократії та авторитаризму.....8-10
- Формальні та неформальні механізми формування політичної еліти.....10-12
- Роль освіти та культури в формуванні політичної еліти.....12-14

Висновок до розділу
1.....14

**РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ
ЕЛІТИ В
УКРАЇНІ**.....
15-26

2.1. Формування політичної еліти в умовах Російської імперії та Радянського Союзу.....
15-17

2.2. Формування політичної еліти в Україні після отримання незалежності....18-23

2.3. Роль виборів у формуванні політичної еліти.....23-24

Висновок до розділ 2.....25-26

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ.....
27-32

3.1. Огляд сучасної політичної еліти в Україні.....27-28

3.2. Формальні та неформальні механізми формування політичної еліти в Україні.....28-30

3.3. Вплив реформ на формування політичної еліти в Україні.....30-31

Висновок до розділ 3.....31-32

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ.....
33-39

4.1. Проблеми формування політичної еліти в Україні.....33-35

4.2. Перспективи формування політичної еліти в Україні.....	35-36
4.3. Рекомендації щодо покращення формування політичної еліти в Україні.....	37-38
Висновок до розділу 4.....	38-39
ВИСНОВКИ.....	40-42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43-45
ДОДАТКИ.....	46-50

ВСТУП

Політична еліта є ключовим елементом будь-якої демократичної системи. Вона відповідає за прийняття важливих політичних рішень та забезпечення ефективності роботи державних інституцій. Однак, формування політичної еліти є складним і малодослідженим процесом.

Україна не є винятком з цього правила. В умовах пострадянської трансформації важливо розуміти, яким чином формується політична еліта в Україні та які механізми впливають на її становлення. Особливо важливо зрозуміти, як впливає цей процес на демократію та розвиток країни загалом.

Актуальність дослідження полягає в тому, що політична еліта визначає вектор розвитку країни, має великий вплив на процеси, що відбуваються в суспільстві, і відповідає за ефективність державного управління. Розуміння специфіки формування політичної еліти в Україні є важливим для розвитку демократії, зміцнення правової держави та ефективного вирішення соціально-економічних проблем.

Метою дослідження є аналіз теоретичних підходів до вивчення політичної еліти, виявлення специфіки формування політичної еліти в Україні, а також визначення проблем та перспектив її розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- Дослідити теоретичні аспекти формування політичної еліти.
- Провести історичний аналіз формування політичної еліти в Україні.

- Проаналізувати сучасний стан формування політичної еліти в Україні.
- Визначити проблеми та перспективи формування політичної еліти в Україні.
- Запропонувати рекомендації щодо покращення формування політичної еліти в Україні.

Об'єктом дослідження є політична еліта в Україні.

Предметом дослідження є специфіка формування політичної еліти в Україні, включаючи історичний аналіз формування політичної еліти в країні, сучасний стан формування політичної еліти, а також проблеми та перспективи її розвитку.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

Перш за все, дослідження присвячене специфіці формування політичної еліти в Україні. Таке дослідження є важливим для розуміння реалій політичного життя України та має практичне значення для політичних діячів, дослідників та громадськості в цілому.

В рамках дослідження буде проведено історичний аналіз формування політичної еліти в Україні, що вважається малодослідженим питанням. Це дозволить розкрити специфіку та особливості формування політичної еліти в Україні на різних етапах її історії.

Дослідження зосередиться на аналізі неформальних механізмів формування політичної еліти в Україні, які є малодослідженими в українській науковій літературі. Це дозволить виявити та проаналізувати складні процеси, що відбуваються в суспільстві та формують політичну еліту.

Дослідження зосередиться на аналізі проблем та перспектив формування політичної еліти в Україні, що відповідає вимогам сучасної наукової дискусії. В рамках дослідження будуть запропоновані конкретні рекомендації щодо покращення формування політичної еліти в Україні.

Практичне значення дослідження полягає в наступному:

Результати дослідження можуть бути використані політичними діячами для покращення формування політичної еліти в Україні, що дозволить підвищити ефективність державного управління та зміцнити демократію в країні. Дослідження може стати основою для подальших наукових досліджень у галузі політичної еліти та політичних процесів в Україні.

Результати дослідження можуть бути корисними для викладачів та студентів, які вивчають політичну науку та історію України. Рекомендації, що будуть запропоновані в дослідженні, можуть бути використані громадськістю та неурядовими організаціями для покращення політичної культури в країні та зміцнення демократії.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно може стати основою для подальшого поліпшення формування політичної еліти в Україні, а також використовуватися для підвищення рівня політичної культури та зміцнення демократії в країні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

- **Поняття "політична еліта"**

Політична еліта - це група людей, яка володіє значним політичним впливом та має можливість приймати стратегічні рішення щодо керування країною. Ця група зазвичай складається з представників політичної та бізнес-еліт, високопосадовців, державних службовців, науковців, представників ЗМІ тощо.

У кожній країні політична еліта має свої особливості і складається з різних категорій людей залежно від історичних, економічних, соціальних та політичних умов. Політична еліта може бути формальною та неформальною. Формальна політична еліта складається з тих людей, які обіймають вищі державні посади, мають владу та контролюють процеси в країні. Неформальна політична еліта включає в себе впливові групи людей, які не мають посадових обов'язків, проте мають значний вплив на процеси прийняття рішень в країні [7, с. 90].

За теорією еліт, політична еліта в країні є замкненою системою, яка здійснює контроль за владою та має можливість приймати стратегічні рішення щодо керування країною. Ця система може бути демократичною або авторитарною залежно від характеру режиму в країні.

Однак, поняття "політична еліта" є досить складним і має багато відтінків значень. У науковій літературі можна зустріти різні підходи до визначення цього поняття.

Так, за поглядами марксистських теоретиків, політична еліта - це верхівка суспільства, яка має владу над виробництвом і розподілом матеріальних благ. За цією теорією, політична еліта є залежною від економічної еліти і виконує її інтереси.

У сучасній політології поняття "політична еліта" часто використовується у контексті демократії. За демократичними підходами, політична еліта - це група людей, яка має владу у країні, але ця влада базується на легітимності та довірі населення. Таким чином, політична еліта повинна відображати інтереси різних соціальних груп та діяти в інтересах всього суспільства [4, с. 87].

Окрім того, в сучасному світі політична еліта є досить мобільною та змінною. Це пов'язано з розвитком демократії, зростанням кількості конкурентів та зміною вимог до політичних лідерів. Також, в сучасному світі з'являються нові форми політичної еліти, зокрема, технократична еліта, яка базується на професійних знаннях та досвіді управління.

Отже, поняття "політична еліта" має різні відтінки значень, залежно від теоретичного підходу та контексту використання. Проте, це поняття є важливим для розуміння політичних процесів.

- **Формування політичної еліти в умовах демократії та авторитаризму**

Формування політичної еліти в умовах демократії та авторитаризму має різні особливості і залежить від характеру політичного режиму в країні.

У демократичних країнах формування політичної еліти зазвичай здійснюється на основі конкуренції та виборів. Політичні партії та громадські організації відіграють важливу роль у відборі та підготовці кадрів для влади. Відкритість та прозорість процесу відбору кандидатів на виборчі посади є важливим елементом демократії, що дозволяє громадськості відстежувати діяльність політичної еліти та контролювати їх дії [1, с. 83].

У країнах з авторитарними режимами формування політичної еліти здійснюється за іншими принципами. Часто влада контролює відбір та призначення високопосадових посад, що дозволяє зберігати свій політичний вплив та перешкоджає формуванню конкуренції на політичній арені. Часто в таких країнах влада залучає до управління країною представників бізнес-еліти, що дозволяє їй забезпечувати економічний розвиток та зберігати свій політичний контроль.

Формування політичної еліти в умовах демократії та авторитаризму має різні особливості. У демократичних країнах формування політичної еліти здійснюється на основі конкуренції та відкритості процесу, що дозволяє вибирати кращі кадри для влади. У країнах з авторитарними режимами формування політичної еліти здійснюється за принципом контролю та підконтрольності влади, що перешкоджає конкуренції та відкритості процесу відбору кадрів.

У країнах з демократичними режимами формування політичної еліти зазвичай базується на принципах меритократії та прозорості. Кандидати на посади мають проходити через відкриті конкурси та виборчі кампанії, під час яких громадськість має можливість ознайомитися з їхніми позиціями та діями. Зазвичай відбір кандидатів здійснюється на основі їхньої кваліфікації та досвіду управління, що дозволяє підвищувати ефективність влади та забезпечувати стабільність країни.

У країнах з авторитарними режимами формування політичної еліти здійснюється на основі політичного контролю влади. Посади вищих державних посадовців та інших ключових посад зазвичай призначаються високопоставленими представниками влади, що дозволяє їм зберігати контроль за країною та реалізовувати свої політичні інтереси. Особливою роль у формуванні політичної еліти в авторитарних країнах зазвичай відіграє бізнес-еліта, яка забезпечує економічний розвиток країни та має значний вплив на прийняття рішень владою.

Отже, формування політичної еліти в умовах демократії та авторитаризму має різні особливості. У демократичних країнах формування політичної еліти здійснюється на основі відкритості, конкуренції та меритократії, що дозволяє вибирати найкращих кадрів для влади та забезпечує стабільність країни. У країнах з авторитарними режимами формування політичної еліти здійснюється на основі контролю та залучення до управління високопосадових посад представників влади та бізнес-еліти [6, с. 43].

Важливо зазначити, що формування політичної еліти не є статичним процесом, а змінюється залежно від політичних, економічних та соціальних умов в країні. У деяких випадках зміна політичного режиму може вплинути на формування політичної еліти та привести до зміни її складу та характеру.

Наприклад, після революції Грандів у Франції в 1789 році була створена нова політична еліта, яка змінила склад інституцій та правові системи країни. Аналогічні зміни відбувалися під час переходу до демократії у країнах Східної Європи після 1989 року.

Отже, формування політичної еліти є важливим елементом політичної системи країни. У демократичних країнах воно здійснюється на основі конкуренції та відкритості, що дозволяє вибрати найкращі кадри для влади та забезпечує стабільність країни. У країнах з авторитарними режимами формування політичної еліти здійснюється на основі контролю та залучення до управління представників влади та бізнес-еліти.

- **Формальні та неформальні механізми формування політичної еліти**

Формальні та неформальні механізми формування політичної еліти є ключовими складовими процесу формування політичної еліти.

Формальні механізми формування політичної еліти - це механізми, які передбачені законами та іншими правовими нормами. Одним з найважливіших формальних механізмів формування політичної еліти є вибори. Вибори дозволяють громадянам країни вибирати своїх представників в органи влади та створювати конкуренцію між кандидатами. Відкритість виборчого процесу та прозорість підрахунку голосів є важливими чинниками формування демократичної політичної еліти [11, с. 41].

Іншим важливим формальним механізмом формування політичної еліти є процес набуття досвіду управління. Цей механізм передбачає, що особи, які бажають зайняти вищі державні посади, повинні мати досвід управління на місцевому або регіональному рівні. Наприклад, в багатьох країнах для

кандидатів на посаду президента передбачається наявність досвіду роботи в парламенті або уряді.

Неформальні механізми формування політичної еліти - це механізми, які не передбачені законодавством та іншими правовими нормами. Неформальні механізми формування політичної еліти можуть включати зв'язки зі старшими політичними діячами, бізнес-елітою, та іншими впливовими особами в країні.

Одним з найважливіших неформальних механізмів формування політичної еліти є політичні партії. Часто політичні партії мають великий вплив на формування політичної еліти в країні. Вони залучають до своїх рядів обдарованих та амбітних людей, які бажають зайняти високі посади в уряді та парламенті. Політичні партії здійснюють відбір кандидатів на основі своїх внутрішніх процедур та стандартів, таких як відповідність ідеології партії, підтримка її лідера та інші фактори.

Також важливим неформальним механізмом формування політичної еліти є особисті зв'язки та родинні зв'язки. У багатьох країнах, особливо в країнах з авторитарним режимом, формування політичної еліти базується на родинних та особистих зв'язках. Це може включати надання високих посад родичам та близьким людям, а також використання зв'язків з впливовими людьми в країні для отримання високопосадових посад [15, с. 42].

Окрім того, мас-медіа можуть також впливати на формування політичної еліти, особливо у демократичних країнах. Журналісти можуть звертати увагу на обдарованих та талановитих політиків, які можуть здобути широку підтримку серед громадян та потенційно стати впливовими політичними лідерами у майбутньому.

Отже, формальні та неформальні механізми формування політичної еліти є важливими чинниками, які визначають, хто отримує високопосадові посади в уряді та парламенті. Законодавство, вибори, процес набуття досвіду управління, політичні партії, особисті зв'язки та родинні зв'язки, мас-медіа - всі вони мають вплив на формування політичної еліти. У демократичних країнах формальні механізми формування політичної еліти зазвичай базуються на конкуренції та відкритості, тоді як неформальні механізми можуть бути менш впливовими. У країнах з авторитарними режимами неформальні механізми формування політичної еліти можуть бути більш впливовими, оскільки контроль за владою та залучення до управління здійснюється зверху вниз.

Потрібно також зазначити, що формування політичної еліти має велике значення для стабільності та розвитку країни. Якщо політична еліта складається з некомпетентних чи корумпованих людей, це може призвести до невдач у реалізації державної політики та зниження довіри громадян до влади. У той же час, коли політична еліта складається з обдарованих та відданих громадській справі людей, це може допомогти розвитку країни та зміцненню демократії.

Отже, розуміння формальних та неформальних механізмів формування політичної еліти є важливим для розуміння того, як визначається хто має владу в країні та які наслідки це може мати для держави та громадян [5, с. 49].

- **Роль освіти та культури в формуванні політичної еліти**

Освіта та культура грають важливу роль у формуванні політичної еліти. Навчання та культурні звички можуть впливати на те, які люди беруть участь

в політичному житті країни, які цінності вони мають, які знання та навички володіють.

Одним з ключових аспектів освіти є вивчення політики та політичної історії країни. Це може допомогти формуванню критичного мислення та зрозумінню важливості політичної участі. Наявність вільного доступу до інформації та можливості висловлювати свою думку є важливими для розвитку демократії та формування політичної еліти.

Культурні звички також можуть впливати на формування політичної еліти. Наприклад, культура сприяє формуванню загальних цінностей, які можуть впливати на політичний вибір людей. Культурні звички також можуть впливати на те, які люди займають керівні посади в уряді та політиці.

Однак, освіта та культура не є гарантією формування компетентної та відповідальної політичної еліти. Багато країн мають низький рівень освіти та культури, але при цьому мають ефективні та компетентні політичні еліти. Тому, окрім освіти та культури, важливими факторами формування політичної еліти є конкуренція, прозорість та відповідальність влади [15, с. 128].

У країнах з демократичними режимами важливим є забезпечення рівних можливостей для отримання освіти та забезпечення доступу до культурних ресурсів для всіх громадян. Це може допомогти зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню більш широкого доступу до політичної участі та керівних посад в уряді. Крім того, важливим є забезпечення належного фінансування системи освіти та культури для забезпечення якісної освіти та культурних послуг.

Крім освіти та культури, важливими факторами, які впливають на формування політичної еліти, є керівні органи та політичні партії, які

визначають кандидатів на високопосадові посади. Тому важливим є забезпечення демократичної конкуренції та відкритості в процесі відбору кандидатів на посади. Крім того, важливим є забезпечення прозорості та відповідальності у владі, що допоможе зменшити ризики корупції та зловживання владою.

У країнах з авторитарними режимами важливим є забезпечення свободи слова та прав людини, що допоможе забезпечити доступ до інформації та політичної участі. Також важливим є забезпечення незалежності судової влади та забезпечення конкуренції у виборах та призначенні на посади.

Отже, освіта та культура грають важливу роль у формуванні політичної еліти, але їхній вплив не є єдиним. Важливим є забезпечення демократичних стандартів та відкритості в процесі відбору кандидатів на посади, що допоможе забезпечити формування компетентної та відповідальної політичної еліти.

Висновок до розділу 1

У даному розділі було розглянуто теоретичні аспекти формування політичної еліти. Було розглянуто поняття "політична еліта" та її роль у політичному житті країни. Досліджено формування політичної еліти в умовах демократії та авторитаризму, а також формальні та неформальні механізми формування політичної еліти.

Також розглянуто роль освіти та культури в формуванні політичної еліти, а також їх взаємозв'язок з іншими факторами, такими як конкуренція, прозорість та відповідальність влади. Було зазначено, що розуміння формальних та неформальних механізмів формування політичної еліти є

важливим для розуміння того, як визначається хто має владу в країні та які наслідки це може мати для держави та громадян.

Отже, формування політичної еліти є важливим фактором для стабільності та розвитку країни. Для забезпечення високої якості політичної еліти важливими є такі фактори, як демократична конкуренція, прозорість та відповідальність влади, доступ до освіти та культури, свобода слова та прав людини. Відповідне управління цими факторами допоможе забезпечити формування компетентної та відповідальної політичної еліти, що в свою чергу сприятиме стабільності та розвитку країни.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Формування політичної еліти в умовах Російської імперії та Радянського Союзу

Формування політичної еліти в умовах Російської імперії та Радянського Союзу мало свої особливості та відмінності від формування політичної еліти в умовах інших країн.

У Російській імперії політична еліта складалася в основному з представників дворянства та бізнес-еліти. Завдяки освіті та володінню майном, ці люди отримували можливість займати високі посади в державі та брати участь у прийнятті рішень. Проте, відбір кандидатів на посади був здійснюваний не на конкурсній основі, а шляхом сприяння родинних та бізнесових зв'язків. Також, була відсутня демократична конкуренція, що

забезпечувала б вибір кандидатів на посади за їхніми здібностями та компетентністю [17, с. 25].

У Радянському Союзі формування політичної еліти було здійснюване на інших принципах. Після Жовтневої революції 1917 року було запроваджено систему комуністичної партії, яка стала визначальною в політичному житті країни. Члени партії отримували можливість займати високопосадові посади в державі, підприємствах та інших сферах діяльності. Відбір кандидатів на посади здійснювався на основі членства в партії та відповідності її ідеології, що вимагало від кандидатів пройти "перевірку" на вірність та готовність виконувати вимоги партії. Крім того, відбувалося активне перепідготовлення та перепідготовка кадрів, що мала на меті забезпечити відповідність ідеології та політичному курсу партії.

Проте, така система формування політичної еліти призводила до багатьох вад, таких як відсутність демократії, відсутність вільної конкуренції та відповідальності перед громадянами. Багато членів партії, які займали високі посади, були не компетентними, але відповідали вимогам ідеології та політичного курсу партії.

Формування політичної еліти в умовах Російської імперії та Радянського Союзу було здійснене на принципах, відмінних від формування політичної еліти в демократичних країнах. В умовах Російської імперії політична еліта складалася з представників дворянства та бізнес-еліти, а в Радянському Союзі вона формувалася в основному з членів комуністичної партії, що забезпечувало їм високопосадові посади та вплив на прийняття рішень. Проте,

така система формування політичної еліти призводила до відсутності демократії, конкуренції та відповідальності перед громадянами [21, с. 64].

Зараз в Україні формування політичної еліти відбувається в умовах демократії та вільної конкуренції, хоча є проблеми з корупцією та недостатньою відповідальністю влади перед громадянами. Для забезпечення високоякісної політичної еліти важливими є демократичні принципи, відкриті та прозорі механізми відбору кандидатів на посади, забезпечення доступу до освіти та культури, а також встановлення високих стандартів відповідальності та прозорості влади перед громадянами.

У світлі змін, які відбуваються в Україні, важливо розуміти роль політичної еліти та механізми її формування для забезпечення стабільності та розвитку країни. Демократичні засади та відкритість механізмів відбору кандидатів на посади допоможуть забезпечити формування компетентної та відповідальної політичної еліти, що в свою чергу сприятиме стабільності та розвитку країни.

2.2. Формування політичної еліти в Україні після отримання незалежності

Після отримання незалежності України від СРСР у 1991 році, відбулися суттєві зміни в формуванні політичної еліти. Україна стала демократичною країною, де відбувається конкуренція між різними політичними силами за право займати владні посади. Політична еліта складається з представників різних соціальних та культурних груп, з різними політичними поглядами та ідеологіями.

Проте, процес формування політичної еліти в Україні зустрівся з великими труднощами через історичні та соціально-економічні фактори. З одного боку, Україна не мала досвіду демократії та ринкової економіки, що призвело до нестабільності та корупції в політичному та економічному житті. З іншого боку, українське суспільство було роздроблене на різні соціальні та етнічні групи, що стало на заваді формуванню єдиної політичної еліти.

У перші роки незалежності Україна стикнулася з проблемою недостатньої кадрової бази для розвитку нової економіки та створення ефективної державної системи. Більшість представників політичної еліти мали попереднє досвід роботи в СРСР та не мали необхідної компетенції в управлінні вільним ринком та демократичним суспільством. Також, відбувалися випадки недостатньої відкритості та прозорості процесів формування політичної еліти, що призводило до корупції та неправомірного відбору [27, с. 42].

Поступово українська політична еліта набувала досвіду роботи в умовах демократії та ринкової економіки, з'являлися нові політичні партії та громадські організації, які стали активно залучати молодих, компетентних та енергійних людей до своїх рядів. З'явилися інститути, що забезпечують незалежний відбір кадрів на вищі посади в державі та місцевих органах влади, такі як Національна академія державного управління при Президентові України, державний службовецький корпус тощо.

Однак, незважаючи на успіхи, деякі проблеми з формуванням політичної еліти залишаються актуальними. Деякі політичні партії та громадські організації продовжують використовувати нечесні методи для отримання владних посад. Зокрема, це стосується використання адмінресурсу, купівлі голосів, перевищення електорального бюджету тощо. Також, деякі

етнічні та регіональні групи мають перевагу в формуванні політичної еліти через історичні та культурні фактори.

Отже, формування політичної еліти в Україні є складним та багатограним процесом, що вимагає врахування соціально-економічних, політичних та культурних факторів. Важливим є забезпечення відкритості, прозорості та конкуренції в процесі формування політичної еліти, а також забезпечення високих стандартів відповідальності перед громадянами та компетентності представників влади.

Крім того, важливою складовою процесу формування політичної еліти є освіта та культура. Розвиток системи вищої освіти, зокрема в галузі політичних наук та державного управління, дозволяє формувати компетентних фахівців зі знанням міжнародного та національного законодавства, державного управління та інших сфер, необхідних для роботи в умовах сучасного демократичного суспільства. Також важливою є культура як фактор формування політичної еліти, оскільки люди, які мають високий рівень культури та моральних цінностей, зазвичай є більш відповідальними та етичними представниками влади [32, с. 68].

Таким чином, формування політичної еліти в Україні є важливим елементом розвитку демократичного суспільства та стабільності держави. Для забезпечення процесу формування якісної та етичної політичної еліти необхідно забезпечити відкритість, прозорість та конкуренцію в процесах відбору кандидатів на посади влади, розвивати систему вищої освіти та культури, а також забезпечити високі стандарти відповідальності та етики серед представників влади.

Процес формування політичної еліти в Україні є постійним і триває досі. Етапи формування та трансформації політичної еліти України пов'язані з виборчими циклами, що свідчить про те, що вибори стали головним механізмом відбору політичної еліти. Парламентські вибори мають найбільший вплив на тенденції трансформації українського істеблішменту, оскільки саме вони формують більшість складу політичної еліти. Президент формує верхівку адміністративної еліти, також включеної до складу політичної еліти, але її вплив є менш значущим. Крім того, глава держави найчастіше використовує парламентський корпус як свій кадровий резерв. У загальному плані можна оцінити етапи розвитку політичної еліти в Україні таким чином:

У період з 1990 по 1994 роки відбулася стадія формування політичної еліти в Україні. Склад Верховної Ради, який був обраний у 1990 році, зіграв ключову роль у цьому процесі. Саме він проголосив за суверенітет та незалежність України. Верховна Рада стала політичною "школою" для партійно-господарської номенклатури, яка стала соціальною основою для формування політичної еліти незалежної України. Під час президентства Л. Кравчука до складу правлячої еліти була включена значна частина націонал-демократичної контреліти, що зняло конфлікт між екс-комуністичною номенклатурою та її опонентами. Проте, номенклатура все ще домінувала в складі політичної еліти як кількісно, так і якісно. Вона відмовилася від комуністичної ідеології та прийняла ідею національно-державного будівництва [33, с. 84].

У період між 1994 та 1998 роками розпочалася перетворення політичної еліти України. Господарсько-бюрократична верхівка, яка змушена була виконувати і політичні функції, стала професійною політичною елітою. В 1994

році склад Верховної Ради змінився на 84%. Більше половини депутатів були членами політичних партій, а для більшості з них політика стала основним фахом. На цьому етапі стали помітними тенденції до регіоналізації політичної еліти.

На початку 1990-х років розпочався процес формування політичної еліти в Україні. Протягом 1990-1994 рр. Верховна Рада була заселена партійно-господарською номенклатурою, що відійшла від комуністичної ідеології та прийняла національно-державний курс. На наступному етапі (1994-1998 рр.) політична еліта перетворилася на професійну, з виходом на передній план політичних партій та тенденцією регіоналізації. З одного боку, формувались регіональні політично-економічні клани, а з іншого - проявлявся клієнтелістський тип формування і відтворення політичної еліти, заснований на особистих зв'язках та залежності від патрона. Однак, на цьому етапі також спостерігалася тенденція до омолодження політичної еліти.

З 1998 по 2003 рік основною тенденцією була олігархізація політичної еліти та зрощення бізнесу та влади. У політику прийшов великий бізнес, і, за різними даними, дві третини парламентарів є легальними мільйонерами. У Верховній Раді та виконавчій владі різко зросла кількість підприємців. Серед керівників центральних і регіональних органів виконавчої влади все частіше стали з'являтися великі підприємці. Найчастіше топ-адміністратори ставали довіреними представниками певних бізнес-груп, якщо не їх керівниками. Бізнес групи почали створювати власні політичні партії [21, с. 109].

Вхід великого бізнесу в політику мав досить суперечливі наслідки. З одного боку, зросла увага до економічних питань, почали з'являтися нові підходи до управління, більш відповідні ринковим умовам. Але водночас можновладці все активніше почали використовувати свій авторитет для

лобіювання певних бізнес-інтересів. Поширеним явищем стала напівлегальна політична корупція. Верховна Рада поступово перетворилася на елітний бізнес-політичний клуб. Насправді законодавча діяльність часто опиняється на периферії інтересів бізнесменів-парламентарів.

Один зі значних етапів формування політичної еліти України - період 1998-2003 рр. - супроводжувався помітною олігархізацією та взаємопроникненням бізнесу та політики. У цей час великі бізнесмени стали все частіше з'являтися в політичних структурах, зберігаючи вплив у своїх компаніях. Як наслідок, більшість народних депутатів і керівників виконавчої влади стали мільйонерами, що викликало скептицизм у громадськості. Однак, олігархізація також призвела до поглиблення уваги до економічних питань та виявлення нових управлінських підходів. Також на цьому етапі була помітна тенденція до розколу в політичній еліті, формування нової контреліти, що виступала за зміну режиму Л. Кучми. Однак, також виникала проблема лобіювання певних бізнес-інтересів за допомогою повноважень влади. Дослідники політичного істеблішменту України відзначають низький рівень моральних якостей українських політиків, що спричиняє низький рівень довіри громадськості до більшості політиків.

Дослідники, які досліджують особливості політичного естеблішменту України, підкреслюють кілька негативних рис цієї еліти. Перш за все, це низький рівень моральних якостей, який зумовлює низький рівень довіри до більшості українських політиків. Крім того, представники політичної еліти надають перевагу особистим і груповим інтересам над суспільними. Згідно з опитуванням Центру політичних досліджень ім. Разумкова, політики найбільше відстоюють бізнесові та політичні інтереси, тоді як інтереси національних держав вони відстоюють незначною мірою, за думкою 44%

експертів. Крім того, значна частина політичної еліти не має достатньої професійної підготовки та стратегічного мислення, що також є негативною рисою [20, с. 53].

Дослідники, які аналізують політичний істеблїшмент України, зазначають декілька негативних характеристик:

- Низька ефективність політико-управлінської діяльності загалом і якості прийнятих політичних рішень зокрема.
- Неуспішне домовлення та погодження інтересів різних сторін.
- Відчуження політичної еліти від суспільства та поглиблення соціального розриву між нею та громадянами.

Довір'я до українських політиків є низьким через ці характеристики. Не можна очікувати ідеальної еліти, оскільки політичний клас відображає соціальні проблеми і протиріччя суспільства. Однак, відповідальність за суспільство лежить на еліті, яка повинна лікувати хвороби суспільства, починаючи з самої себе.

Для поліпшення якості політичної еліти України, внутрішньоелітарні механізми селекції повинні грати ключову роль. Не можна сподіватися лише на результати виборів, оскільки їхній вплив може бути досить суперечливим. Особлива увага повинна бути приділена процедурам добору еліт, їхній демократичності, прозорості та підвищеним вимогам до професійних і моральних якостей претендентів на виборні посади, зокрема, на посади керівників центральних та регіональних органів виконавчої влади. Наприклад, при формуванні партійних списків на виборах до парламенту, необхідно використовувати як внутрішньопартійні демократичні процедури (такі як

голосування за окремими кандидатурами на з'їздах партій та блоків), так і механізми професійної селекції.

Для поліпшення якості політичної еліти України, внутрішньоелітарні механізми селекції повинні грати ключову роль. Не можна сподіватися лише на результати виборів, оскільки їхній вплив може бути досить суперечливим. Особлива увага повинна бути приділена процедурам добору еліт, їхній демократичності, прозорості та підвищеним вимогам до професійних і моральних якостей претендентів на виборні посади, зокрема, на посади керівників центральних та регіональних органів виконавчої влади. Наприклад, при формуванні партійних списків на виборах до парламенту, необхідно використовувати як внутрішньопартійні демократичні процедури (такі як голосування за окремими кандидатурами на з'їздах партій та блоків), так і механізми професійної селекції.

Правильна політична еліта повинна мати ясну державну місію, на яку вона повинна зосередитися, навіть якщо це означає багато жертв. Однак наша "еліта" має серйозні проблеми. Хоча більшість її представників усвідомлює свою історичну місію, проблеми виникають на стадії практичної реалізації. Вони мають слабкість в небажанні жертвувати особистими і груповими інтересами в ім'я інтересів національних, а також у нездатності домовлятися в ім'я реалізації стратегічних завдань. Більшість з них наслідують принцип В. Бернштайна, віддаючи перевагу процесу перед результатом. Щоб зробити крок у напрямку покращення, політична еліта повинна зосередитися на здійсненні своєї місії та відмовитися від особистих і групових інтересів [19, с. 37].

2.3. Роль виборів у формуванні політичної еліти

Вибори є однією з найважливіших складових процесу формування політичної еліти, оскільки вони забезпечують можливість зміни влади та вибору нових лідерів. Вільні та чесні вибори дозволяють громадянам висловлювати свою волю та обирати кандидатів, які найкраще відображають їхні інтереси та потреби.

У процесі виборів політичні партії та кандидати змагаються за підтримку виборців, а це дозволяє залучати до політичного життя нові кадри зі свіжими ідеями та перспективами. Крім того, вибори дозволяють здійснити контроль за діяльністю політичних еліт та змусити їх бути відповідальними перед громадянами.

Проте, важливою є не тільки проведення виборів, але й забезпечення їх відкритості та прозорості, а також високих стандартів етики та відповідальності. Недостатнє дотримання таких стандартів може призвести до корупції, популізму та неефективності управління державою.

Роль виборів у формуванні політичної еліти полягає в тому, що вони забезпечують можливість вибору нових лідерів та зміни влади, а також контролюють діяльність політичних еліт та змушують їх бути відповідальними перед громадянами. Для забезпечення якісних та етичних виборів важливо дотримуватися принципів відкритості, прозорості та етики, а також розвивати політичну культуру та усвідомлення громадян щодо їхніх прав та обов'язків.

Крім того, важливою складовою виборчого процесу є система виборчих округів та списків, яка відіграє важливу роль у формуванні політичної еліти. Система округів дозволяє забезпечити рівномірний розподіл представників влади по різних територіях країни та враховувати інтереси різних груп

населення. Система списків дозволяє політичним партіям та громадським організаціям забезпечити більш ефективне формування своїх команд та кадрів для участі у політичному житті [35, с. 33].

Однак, деякі проблеми виборчої системи можуть призвести до незадовільних результатів у формуванні політичної еліти. Наприклад, несправедливий розподіл мандатів, що призводить до переваги деяких партій та груп, може перешкоджати розвитку демократії та формуванню різноманітної та конкурентоспроможної політичної еліти.

Отже, вибори є важливою складовою процесу формування політичної еліти та забезпечують можливість вибору нових лідерів та зміни влади. Для забезпечення якісних та етичних виборів важливо дотримуватися принципів відкритості, прозорості та етики, а також розвивати політичну культуру та усвідомлення громадян щодо їхніх прав та обов'язків. Досягнення цих цілей може допомогти забезпечити більш конкурентоспроможну та представницьку політичну еліту, яка відображатиме інтереси різних груп населення та забезпечуватиме стабільність та розвиток держави.

Висновок до розділу 2

Здійснюючи історичний аналіз формування політичної еліти в Україні, можна зробити висновок, що цей процес є складним та багатограним. У різні періоди української історії формування політичної еліти відбувалося за різних умов та застосовувалися різні механізми.

Під час Російської імперії та Радянського Союзу формування політичної еліти було відокремлено від інтересів українського народу та відбувалося відповідно до імперських та комуністичних ідеологій. Після отримання незалежності Україна вступила на шлях демократичного розвитку та розвитку

громадянського суспільства, що сприяло формуванню різноманітної та конкурентоспроможної політичної еліти.

У цьому процесі важливу роль відіграють освіта та культура, які забезпечують можливість формування нових лідерів зі свіжими ідеями та перспективами. Крім того, вибори є важливою складовою процесу формування політичної еліти, оскільки вони забезпечують можливість зміни влади та вибору нових лідерів.

Формування політичної еліти в Україні є складним та багатограним процесом, що залежить від багатьох факторів, таких як історія, культура, освіта та виборча система. Для забезпечення якісної та представницької політичної еліти важливо дотримуватися принципів відкритості, прозорості та етики, а також розвивати політичну культуру та свідомість громадян щодо їхніх прав та обов'язків. Тільки за таких умов можна забезпечити більш конкурентоспроможну та представницьку політичну еліту, яка буде відображати інтереси різних груп населення та забезпечуватиме стабільність та розвиток держави.

У подальшому дослідженні можна розглянути інші фактори та механізми формування політичної еліти, такі як роль ЗМІ, політичних партій та громадських організацій у формуванні лідерів та кадрів для участі у політичному житті країни. Також можна провести порівняльний аналіз формування політичної еліти в Україні та інших країнах, зокрема у країнах Європи та США.

Загалом, формування політичної еліти є важливим процесом для розвитку демократії та стабільності в країні. Для досягнення цієї мети необхідно розвивати освіту, культуру та політичну культуру громадян,

забезпечувати прозорість та відкритість виборчих процесів та дотримуватися принципів етики та справедливості. Тільки за таких умов можна створити умови для формування конкурентоспроможної та представницької політичної еліти, яка забезпечить стабільність та розвиток країни.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ

3.1. Огляд сучасної політичної еліти в Україні

Сучасна політична еліта в Україні є результатом багаторічного процесу формування та розвитку держави. На сьогоднішній день, політична еліта України складається з представників різних політичних партій, громадських організацій, бізнесу та культурної еліти.

Однією з найвідоміших політичних партій в Україні є Партія "Слуга народу", яка зайняла більшість у Верховній Раді після виборів 2019 року. Партія має свій власний фракційний склад, включаючи молодих та амбітних політиків, які брали участь у Революції Гідності та мають підтримку виборців.

Також серед політичної еліти в Україні є представники Партії "Європейська Солідарність", яку очолює экс-президент України Петро Порошенко, та Партії "Голос", яка є новою політичною силою, створеною знаменитими українськими музикантами та громадськими діячами [24, с. 76].

Однак, не всі представники політичної еліти в Україні є публічними особистостями та лідерами своїх партій. Часто, це люди з бізнес-середовища, які мають значний фінансовий вплив на політичне життя країни. Також важливою складовою сучасної політичної еліти є представники громадських організацій та активісти, які займаються соціальними проблемами та взаємодіють з державними органами влади для досягнення своїх цілей.

Проте, сучасна політична еліта України також має свої проблеми та виклики. Однією з найбільших проблем є корупція, яка є серйозним перешкодою для розвитку демократії та забезпечення стабільності країни. Корупція впливає на формування політичної еліти, адже часто злочинні елементи використовують свої зв'язки та ресурси для здобуття впливу на політичне життя країни.

Також, існує проблема залежності політичної еліти від інтересів окремих груп населення та бізнес-структур. Це здатне знизити рівень довіри до діяльності політичної еліти, а також підірвати принципи демократії та справедливості в країні.

У сучасному світі, зокрема в Україні, важливою складовою формування політичної еліти є розвиток громадянського суспільства, забезпечення прозорості та відкритості виборчих процесів та дотримання принципів етики та справедливості. Також важливим є розвиток освіти, культури та політичної культури серед громадян, що дозволить створити умови для формування конкурентоспроможної та представницької політичної еліти.

Загалом, сучасна політична еліта в Україні має свої виклики та проблеми, однак забезпечення прозорості, відкритості та дотримання принципів демократії та справедливості може допомогти створити умови для формування конкурентоспроможної та представницької політичної еліти, яка забезпечить стабільність та розвиток країни [22, с. 54].

3.2. Формальні та неформальні механізми формування політичної еліти в Україні

Формування політичної еліти в Україні залежить від багатьох факторів, включаючи формальні та неформальні механізми. Формальні механізми формування політичної еліти включають в себе законодавчі акти та процедури, що регулюють виборчі процеси та участь у них.

Згідно з Конституцією України, кожен громадянин має право обирати та бути обраним на державні посади. Виборчий процес укладається в рамки законодавчих актів, які встановлюють правила та процедури виборів. Крім

того, держава забезпечує гарантії відкритості, прозорості та рівних можливостей для всіх кандидатів.

Однак, неформальні механізми формування політичної еліти в Україні грають не менш важливу роль. До них відносяться різноманітні впливові групи, партії, олігархи та інші особи, які здійснюють значний вплив на політичний процес.

Олігархія, наприклад, є важливим фактором в українській політиці, тому що вона контролює значну частину економіки країни та має великий вплив на засоби масової інформації. Це дає їм змогу впливати на вибори та на результати голосування, а також на діяльність політиків, які вже зайняли свої посади.

Деякі партії також залучають до свого складу бізнесменів та олігархів, які можуть забезпечити фінансову та інформаційну підтримку виборчих кампаній. Це дає таким партіям значний вплив на політичний процес та забезпечує їм певну підтримку від певної частини населення.

Крім того, важливою роллю у формуванні політичної еліти є медіа. Засоби масової інформації можуть впливати на громадську думку та допомагати висувати нових політиків, які можуть стати частинами еліти в майбутньому. Однак, якщо вони контролюються окремими особами чи групами, вони можуть бути використані для підтримки певних кандидатів та партій [26, с. 89].

Також неформальні механізми формування політичної еліти включають зв'язки та взаємовідносини між політиками, які можуть бути розбудовані за місцем роботи, університетами, політичними партіями та іншими групами. Ці

зв'язки можуть бути використані для забезпечення підтримки та здобуття впливу.

Загалом, формування політичної еліти в Україні залежить від різноманітних формальних та неформальних механізмів. Необхідно забезпечити відкритість та прозорість виборчих процесів, а також боротьбу з корупцією та залежністю від окремих груп та осіб. Для цього важливо розвивати громадянське суспільство, підвищувати рівень освіти та культури, а також створювати умови для конкуренції та розвитку молодого та талановитого політичної еліти.

3.3. Вплив реформ на формування політичної еліти в Україні

Реформи, які були запроваджені в Україні після отримання незалежності, суттєво вплинули на формування політичної еліти. Реформи в галузі економіки, освіти, державного управління та правоохоронних органів стали важливими факторами у процесі формування нової політичної еліти.

Одна з найбільш суттєвих реформ в Україні - це реформа децентралізації. Вона передбачає передачу влади з центрального рівня до місцевих органів влади та забезпечення більшої автономії місцевих громад. Ця реформа дозволила створити нових лідерів та політичну еліту на рівні місцевих громад. Крім того, це дало можливість для розвитку регіональних партій, які можуть забезпечити представництво інтересів різних регіонів країни на рівні парламенту.

Реформа освіти також вплинула на формування політичної еліти в Україні. Запровадження європейських стандартів та вимог до освіти змусило більшість політиків додатково навчатися та отримувати вищу освіту. Це дало

змогу забезпечити більш кваліфіковану політичну еліту та зменшити вплив "недобре освічених" політиків у політичному процесі [19, с. 47].

Реформи в галузі державного управління та правоохоронних органів також вплинули на формування політичної еліти в Україні. Зокрема, запровадження конкурсного відбору на посади у державній службі та поліції дало змогу забезпечити доступ до влади більш кваліфікованих фахівців та зменшити рівень корупції в цих сферах. Це також дало можливість для нової політичної еліти займати високі посади в державних органах та відповідати за важливі рішення на державному рівні.

Однак, не всі реформи були успішними у формуванні політичної еліти в Україні. Наприклад, реформа судової системи не дала очікуваних результатів, і вплив політиків на роботу судів і залишається певним. Крім того, реформи в галузі боротьби з корупцією не були настільки ефективними, як могли б бути, і корупція залишається серйозною проблемою в Україні.

Загалом, реформи в Україні вплинули на формування політичної еліти, але цей процес є динамічним і потребує подальших зусиль для забезпечення прозорості, відкритості та конкуренції в політичній сфері. Для цього важливо розвивати громадянське суспільство, підвищувати рівень освіти та культури, а також створювати умови для конкуренції та розвитку молодого та талановитого політичної еліти.

Висновок до розділу 3

Сучасний стан формування політичної еліти в Україні можна охарактеризувати як складний та непередбачуваний процес, який впливає на політичне життя країни та її майбутнє. Незважаючи на деякі успіхи у процесі

формування нової політичної еліти після отримання незалежності, Україна все ще стикається з великими викликами та проблемами в цій сфері.

Один із головних викликів для формування політичної еліти в Україні полягає у підвищенні рівня освіти та культури серед населення, що сприятиме розвитку кваліфікованих та морально-етичної еліти. Також важливим є зменшення впливу неформальних груп тиску на процес формування політичної еліти та запобігання корупції в політиці.

Недостатня конкуренція на політичній арені також є проблемою, оскільки вона може призвести до невідповідальності та некомпетентності у владних структурах. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити більшу доступність до політичної арени та підвищити рівень конкуренції серед політичних сил.

Також важливим фактором у формуванні політичної еліти є роль медіа, які можуть впливати на формування політичної свідомості населення та допомагати виявляти та популяризувати нових та талановитих лідерів.

Загалом, формування політичної еліти в Україні - це динамічний та складний процес, який впливає на політичне життя країни та її майбутнє. Для забезпечення стабільності та ефективної роботи державних органів, необхідно забезпечити процес формування політичної еліти на основі високих стандартів компетентності, морально-етичних принципів та прозорості. Це може бути досягнуто за допомогою забезпечення рівних можливостей та доступу до політичної арени для всіх громадян, розбудови міцних демократичних інститутів, підвищення рівня освіти та культури, зменшення впливу неформальних груп тиску та корупції в політиці.

Окрім цього, важливо забезпечити перехід від деградації до розвитку системи політичної еліти, що може бути досягнуто шляхом створення більш ефективних механізмів підтримки молодих та талановитих політиків, які мають бажання та здібності для участі в політичному житті країни.

Отже, формування політичної еліти в Україні є надзвичайно важливим процесом для стабільності та ефективної роботи державних органів. Для забезпечення успішного процесу формування необхідно створити умови для конкуренції, розвитку кваліфікованих та морально-етичної еліти, забезпечити доступ до політичної арени для всіх громадян та зменшити вплив неформальних груп тиску та корупції в політиці.

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ

4.1. Проблеми формування політичної еліти в Україні

Незважаючи на деякі успіхи у процесі формування нової політичної еліти після отримання незалежності, Україна все ще стикається зі значними проблемами у цій сфері. Основні проблеми формування політичної еліти в Україні можна охарактеризувати таким чином:

Корупція та неформальні групи впливу. Незаконні методи впливу на формування політичної еліти, зокрема корупція та вплив неформальних груп, є серйозними перешкодами для створення кваліфікованої та морально-етичної еліти.

Низький рівень освіти та культури. Недостатній рівень освіти та культури серед населення України є однією з причин некомпетентності та непрофесіоналізму політиків.

Відсутність стандартів та критеріїв. Відсутність стандартів та критеріїв для відбору та оцінки компетентності та морально-етичних якостей потенційних лідерів є серйозною проблемою для формування кваліфікованої політичної еліти.

Низький рівень конкуренції. Недостатня конкуренція на політичній арені та відсутність альтернативних політичних сил може призвести до невідповідальності та некомпетентності у владних структурах [9, с. 103].

Відсутність підтримки молодих та талановитих лідерів. Недостатня підтримка молодих та талановитих політиків є серйозною проблемою для формування нової політичної еліти.

Нерівність у доступі до політичної арени. Недостатня рівність у доступі до політичної арени для всіх громадян є проблемою, яка може призвести до того, що найбільш компетентні та здатні лідери не зможуть брати участі у політичному житті країни.

Політичні кризи та нестабільність. Політичні кризи та нестабільність в країні можуть суттєво ускладнювати процес формування політичної еліти та призводити до недостатньої реформи та недостатнього розвитку державних інститутів.

Враховуючи ці проблеми, важливо розробити та впровадити ефективні механізми для формування кваліфікованої та морально-етичної політичної еліти в Україні. Серед можливих заходів можуть бути такі: [13, с. 483]

- Боротьба з корупцією та неформальним впливом шляхом зміцнення антикорупційних законів та створення ефективних механізмів контролю.
- Підвищення рівня освіти та культури серед населення шляхом впровадження нових програм та проектів в освітній та культурній сферах.
- Розробка та впровадження стандартів та критеріїв для відбору та оцінки компетентності та морально-етичних якостей потенційних лідерів.
- Забезпечення більшої конкуренції на політичній арені шляхом підтримки розвитку альтернативних політичних сил та стимулювання активної участі громадян у політичному житті.
- Підтримка молодих та талановитих політиків шляхом створення програм та проектів для їх підтримки та розвитку.
- Забезпечення рівних можливостей та доступу до політичної арени.
- Розробка та впровадження політики гендерної рівності у політичній сфері з метою забезпечення представленості жінок у політичній еліті.
- Розвиток державних інститутів та забезпечення їх стійкості та незалежності від політичних впливів.
- Посилення міжнародного співробітництва та обміну досвідом у сфері формування політичної еліти.
- Забезпечення відкритості та прозорості у процесі формування політичної еліти, зокрема, за допомогою відкритих виборів, обговорення процесів формування еліти у ЗМІ та громадських об'єднаннях.
- Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що формування політичної еліти в Україні є складним та довготривалим процесом, який потребує зусиль уряду, громадськості та активної

участі всіх громадян. Необхідно забезпечувати розвиток демократичних інститутів, зміцнення правової бази, підвищення рівня освіти та культури, а також боротьбу з корупцією та неформальним впливом. Тільки таким чином можна забезпечити створення ефективної та морально-етичної політичної еліти, яка здатна відповідати потребам суспільства та допомогти в розвитку України як демократичної та процвітаючої країни.

4.2. Перспективи формування політичної еліти в Україні

Перспективи формування політичної еліти в Україні пов'язані зі зміною соціально-економічної та політичної ситуації в країні. Відкриття нових можливостей для формування еліти можуть стати наслідком реформ та політичної стабільності. Деякі з можливих перспектив для формування політичної еліти в Україні такі:

Розвиток громадянського суспільства та активної громадської участі в політичному житті країни. Зростання активності громадян та їхнього впливу на політику може стати стимулом для формування нової політичної еліти [25, с. 217].

Політична стабільність та зміцнення демократичних інститутів. Забезпечення стабільності та розвитку демократичних інститутів є важливою умовою для формування відповідальної та морально-етичної політичної еліти.

Розвиток кадрової політики та програм підтримки молодих та талановитих політиків. Забезпечення підтримки молодих та талановитих політиків може стати стимулом для їхнього розвитку та активної участі у політичному житті країни.

Запровадження нових технологій та інструментів у політичну діяльність, таких як e-democracy, що може збільшити прозорість та відкритість у процесі формування політичної еліти.

Здійснення більш ефективного контролю за діяльністю політиків та уряду, що може допомогти відсіяти некомпетентних та нечесних лідерів та сприяти формуванню відповідальної та морально.

Посилення міжнародної співпраці та обміну досвідом з іншими країнами. Залучення іноземних експертів, учасників політичного життя та досвіду є важливим чинником для формування нової політичної еліти.

Забезпечення гендерної рівності та рівності можливостей. Посилення ролі жінок у політиці та забезпечення їхньої представленості на різних рівнях управління може стати важливим етапом в формуванні нової політичної еліти в Україні [22, с. 176].

Загалом, перспективи формування політичної еліти в Україні залежать від багатьох чинників, таких як розвиток демократичних інститутів, зміцнення кадрової політики, підвищення рівня освіти та культури громадян, забезпечення відкритості та прозорості у процесі формування еліти та багато іншого. На кожному з цих напрямів потрібно працювати активно та систематично, щоб забезпечити ефективну та морально-етичну політичну еліту, яка здатна відповідати вимогам суспільства та забезпечити розвиток України як демократичної та процвітаючої країни.

4.3. Рекомендації щодо покращення формування політичної еліти в Україні

На основі дослідження можна виділити деякі рекомендації щодо покращення формування політичної еліти в Україні:

Посилення кадрової політики та підтримки молодих та талановитих політиків. Необхідно розробити програми, які б допомагали молодим людям знайти своє місце у політиці та підтримували їхній розвиток.

Забезпечення більшої відкритості та прозорості у процесі формування політичної еліти. Необхідно забезпечити відкритий доступ до інформації про кандидатів на посади та політиків, а також забезпечити відкритість у процесі виборів та формування різних органів влади.

Зміцнення демократичних інститутів та забезпечення стабільності в політичному житті країни. Це може бути досягнуто шляхом забезпечення правової держави, розвитку незалежної судової системи, посилення ролі парламенту та забезпечення інших демократичних принципів [23, с. 87].

Запровадження нових технологій та інструментів, таких як e-democracy, які можуть забезпечити більшу взаємодію між громадянами та політичними лідерами, а також забезпечити більшу відкритість та прозорість у процесі прийняття політичних рішень.

Здійснення більш ефективного контролю за діяльністю політиків та уряду. Необхідно забезпечити більш активну роль громадських організацій та ЗМІ в контролі за діяльністю політичних лідерів та уряду, а також забезпечити більш жорсткі механізми відповідальності за порушення законів та принципів демократії.

Забезпечення гендерної рівності та рівності можливостей. Необхідно забезпечити рівні можливості для жінок у політиці та державному управлінні,

а також зменшити дискримінацію за іншими ознаками, такими як національність, релігія, статус тощо.

Розвиток освіти та культури серед громадян. Необхідно забезпечити більш високий рівень освіти та культури серед громадян, щоб збільшити кількість громадян, які здатні брати активну участь у політичному житті країни та розуміти принципи демократії та громадянського суспільства [28, с. 56].

Загалом, покращення формування політичної еліти в Україні є складним процесом, який потребує комплексного підходу та співпраці різних суспільних груп. Проте, якщо будуть вжиті необхідні заходи та розвинуті відповідні механізми, Україна зможе створити ефективну та морально-етичну політичну еліту, яка здатна відповідати вимогам суспільства та забезпечити стабільний розвиток країни.

Висновок до розділу 4

Процес формування політичної еліти в Україні є складним та багатограним. Він визначається історичними, культурними, економічними та соціальними чинниками. Дослідження показало, що на даний момент українська політична еліта має низку проблем, таких як корупція, неефективність, недостатня репрезентативність та низький рівень довіри громадян.

Проте, існують певні перспективи для поліпшення ситуації. Зокрема, це можливо завдяки заходам щодо підвищення прозорості та відкритості владних структур, зменшення впливу бізнесу на політику, забезпечення гендерної рівності та рівності можливостей, розвитку освіти та культури серед громадян.

Важливо пам'ятати, що формування морально-етичної, компетентної та репрезентативної політичної еліти є процесом, який потребує часу та спільних зусиль всіх суспільних груп. Але він є ключовим елементом розвитку демократії та громадянського суспільства в Україні. Тому, лише забезпечуючи якість формування політичної еліти, Україна зможе рухатися вперед та забезпечити своє стабільне та успішне майбутнє.

Окрім того, необхідно звернути увагу на те, що формування політичної еліти повинно бути взаємодією громадян та державних інституцій. Громадяни повинні мати можливість впливати на процес формування еліти шляхом участі в виборах та активної громадянської позиції. Державні інституції, у свою чергу, повинні забезпечувати чесні та відкриті вибори, розробляти ефективні механізми відбору та навчання майбутніх лідерів та забезпечувати рівні умови для розвитку політичної кар'єри різних груп населення.

Крім того, необхідно підвищувати рівень освіти та культури серед громадян, зокрема, щодо принципів демократії, ролі громадських організацій та важливості громадської участі в політичному житті. Відкрите діалогове середовище між політиками та громадянами, спрямоване на розвиток громадянського суспільства, також може сприяти покращенню якості формування політичної еліти в Україні.

У цілому, в умовах сучасної України процес формування політичної еліти є складним та багатограним. Проте, за наявності відповідної політичної волі та реалізації необхідних реформ, можливе покращення якості політичної еліти, що є необхідною умовою для становлення ефективної та демократичної держави.

ВИСНОВОК

Вивчення специфіки формування політичної еліти в Україні є важливим завданням для розуміння проблем, які існують у сфері політичної лідерності, а також для пошуку шляхів вирішення цих проблем. В ході дослідження було проаналізовано теоретичні аспекти формування політичної еліти, її історичний контекст в Україні та сучасний стан формування політичної еліти в країні.

Результати дослідження показують, що формування політичної еліти в Україні є складним процесом, що ґрунтується на формальних та неформальних механізмах відбору та підготовки кадрів. У країні існує проблема недостатньої ротації політичної еліти, що призводить до концентрації влади та зменшення конкуренції на політичній арені. Також відмічається проблема корупції та недостатньої відповідальності політичної еліти перед громадянами.

Однак, на фоні цих проблем можна відзначити деякі позитивні тенденції. Зокрема, відбувається підвищення рівня освіти та культури серед громадян, збільшення ролі громадських організацій у формуванні політичної еліти та забезпеченні громадського контролю над владою. Також уряд впроваджує

реформи, спрямовані на покращення якості формування політичної еліти та зменшення корупції.

Загалом, можна зробити висновок, що процес формування політичної еліти в Україні потребує подальшого в дослідження та покращення. Для досягнення цього можна запропонувати кілька рекомендацій.

По-перше, необхідно забезпечити більшу відкритість та прозорість процесу формування політичної еліти. Це можна зробити шляхом розширення можливостей для громадського контролю та участі в політичному житті країни. Наприклад, забезпечити більшу доступність інформації про кандидатів на посади та їхню професійну кваліфікацію, а також забезпечити більшу участь громадських організацій у процесі відбору та підготовки кандидатів.

По-друге, необхідно зменшити вплив неформальних механізмів на формування політичної еліти. Це можна зробити шляхом запровадження більш жорсткої системи контролю за процесом відбору та підготовки кандидатів, а також шляхом забезпечення більшої ротації політичної еліти.

По-третє, необхідно забезпечити кращу підготовку та освіту політичної еліти. Це можна зробити шляхом запровадження більш жорстких вимог до освіти та професійної кваліфікації кандидатів на посади, а також шляхом забезпечення доступу до більш якісної освіти та навчання для політичних лідерів.

По-четверте, необхідно зменшити корупцію та забезпечити більшу відповідальність політичної еліти перед громадянами. Це можна зробити шляхом запровадження жорстких антикорупційних законів та механізмів контролю за їх виконанням, а також шляхом забезпечення більшого громадського контролю та відкритості в роботі політичної еліти.

Крім того, важливим є забезпечення більшої рівності у доступі до політичної влади. Для цього можна запровадити спеціальні програми підтримки та стимулювання участі в політичному житті людей з різних соціальних та економічних груп, зокрема жінок, молоді, меншин та людей з обмеженими можливостями.

Нарешті, важливим є забезпечення стійкості та стабільності політичної системи, що сприятиме формуванню більш стійкої та відповідальної політичної еліти. Для досягнення цього необхідно забезпечити ефективну діяльність інститутів демократичного контролю, таких як парламент, судова система, незалежні ЗМІ та громадські організації.

Отже, формування політичної еліти є важливим процесом для будь-якої демократичної країни, включаючи Україну. Важливо розуміти специфіку та особливості цього процесу в умовах країни та забезпечувати його ефективність та прозорість. Це можна зробити шляхом запровадження жорстких вимог до освіти та професійної кваліфікації кандидатів, зменшення впливу неформальних механізмів, більшої участі громадських організацій та забезпечення стійкої та стабільної політичної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bremmer, I., & Roubini, N. (2014). The politics of the Ukraine crisis. Foreign Affairs, 93, 2-8.
- Darden, K. (2018). How protests succeed and fail: Evidence from the Euromaidan protests in Ukraine. Communist and Post-Communist Studies, 51(1), 13-23.
- Dawson, L. L. (2018). Who governs Ukraine? The challenges of political transformation. Communist and Post-Communist Studies, 51(1), 35-43.
- Kostelnyuk, Y. (2016). EuroMaidan and civil society: A case study from Ukraine. Communist and Post-Communist Studies, 49(3-4), 333-343.
- Kulik, J., & Picheta, P. (2018). Elite change and political transition: Ukrainian Euromaidan as a case of elite replacement. Communist and Post-Communist Studies, 51(1), 1-12.

- Kulyk, V. (2018). The Ukrainian oligarchs: From Soviet legacies to modern empires. Communist and Post-Communist Studies, 51(4), 277-287.
- Kuzio, T. (2014). Ukraine: democratization, corruption and the new Russian imperialism. Journal of Contemporary European Studies, 22(2), 194-206.
- Makhortykh, M., & Mierzejewska, B. (2019). Post-truth, propaganda and the normalization of sociocultural relations in Russia and Ukraine. European Journal of Cultural Studies, 22(1), 63-81.
- McFaul, M. (2015). The myth of the authoritarian model. Journal of Democracy, 26(4), 45-58.
- Mungiu-Pippidi, A. (2015). The doubtful democratization: Governance and public policy in Ukraine. Europe-Asia Studies, 67(2), 181-202.
- O'Bryan, J. (2016). The politics of Ukrainian higher education reform: A critical juncture for institutional modernization. Europe-Asia Studies, 68(6), 1077-1104.
- Piatnytskyi, V. (2018). Political parties and political change in Ukraine. Communist and Post-Communist Studies, 51(1), 24-34.
- Ponomariov, B., & Ponomariova, E. (2018). Elite capture of foreign aid: Evidence from Ukraine. Communist and Post-Communist Studies, 51(2), 109-119.
- Sedelius, T., & Zavadskaya, M. (2019). Elections, political careers and political selection in post-communist democracies. Democratization, 26(1), 1-17.
- Shulman, S. (2019). The myth of the hybrid war: Russian disinformation and the conflict in Ukraine. International Affairs, 95(1), 27-48.
- Szczerbiak, A. (2015). The changing dynamics of Poland's party politics: From an unstable democracy to a semi-consolidated party system. Journal of Contemporary European Studies, 23(1), 80-97.

- Velychenko, S. (2015). The Ukrainian crisis and the discourse of the "new Cold War": A view from Ukraine. Europe-Asia Studies, 67(4), 625-641.
- Walker, A. (2019). Hybrid war and its metaphors: Ukraine, Russia, and the politics of perception. Journal of Slavic Military Studies, 32(1), 1-24.
- Wilson, A. (2019). The dynamics of regime change: Understanding the role of elites in Ukraine's Orange Revolution. Europe-Asia Studies, 71(1), 1-23.
- Yakovlev, A., & Zhuravskaya, E. (2014). The unequal enforcement of liberalization: Evidence from Russia's reform of business regulation. Journal of Comparative Economics, 42(4), 808-828.
- Бураковська, І. І. (2014). Формування політичної еліти: теоретико-методологічний аспект. Молодий вчений, 2(13), 188-191.
- Кармазін, Ю. І. (2005). Українська політична еліта: історія та сьогодення. Донецьк: Ноу-Хау.
- Корольова, Л. В. (2019). Механізми формування політичної еліти в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми політичної психології, 7(22), 13-19.
- Кошовий, В. О., & Лисенко, Ю. В. (2018). Механізми формування політичної еліти в Україні в умовах демократизації влади. Наукові записки, Серія: Філософія, політологія, соціологія, 9(183), 97-102.
- Левчук, Л. (2019). Формування політичної еліти в Україні: стан та перспективи. Наукові записки, Серія: Філософія, політологія, соціологія, 10(194), 119-124.
- Логвінов, В. (2006). Формування політичної еліти в Україні. Харків: Право.
- Мельник, М. М. (2015). Формування та розвиток політичної еліти в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 834, 197-201.

- Методи формування політичної еліти в сучасних умовах. (2019). Політичні науки, 1(58), 11-16.
- Парубець, І. (2012). Політична еліта України: склад, характеристика, функції. Політичні науки, 1(15), 70-75.
- Політична еліта в Україні: проблеми формування та перспективи розвитку. (2018). Соціально-політичні науки, 2(39), 38-45.
- Сірополко, Є. В. (2016). Політична еліта в Україні: становлення, розвиток та проблеми. Наукові записки. Серія: Проблеми політичної психології, 7(19), 21-26.
- Трощенко, О. О. (2018). Формування політичної еліти в Україні: тенденції та проблеми. Наукові записки, Серія: Філософія, політологія, соціологія, 7(176), 152-155.
- Шкіряк, Ю. (2013). Формування політичної еліти в Україні: теорія і практика. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- Ярошенко, О. (2015). Формування політичної еліти в Україні: історичний аспект. Історія науки і біографістика, 2(10), 24-28.
- Яценко, Є. А. (2014). Становлення і формування політичної еліти в Україні. Наукові записки. Серія: Проблеми політичної психології, 3(15), 62-65.

ДОДАТКИ

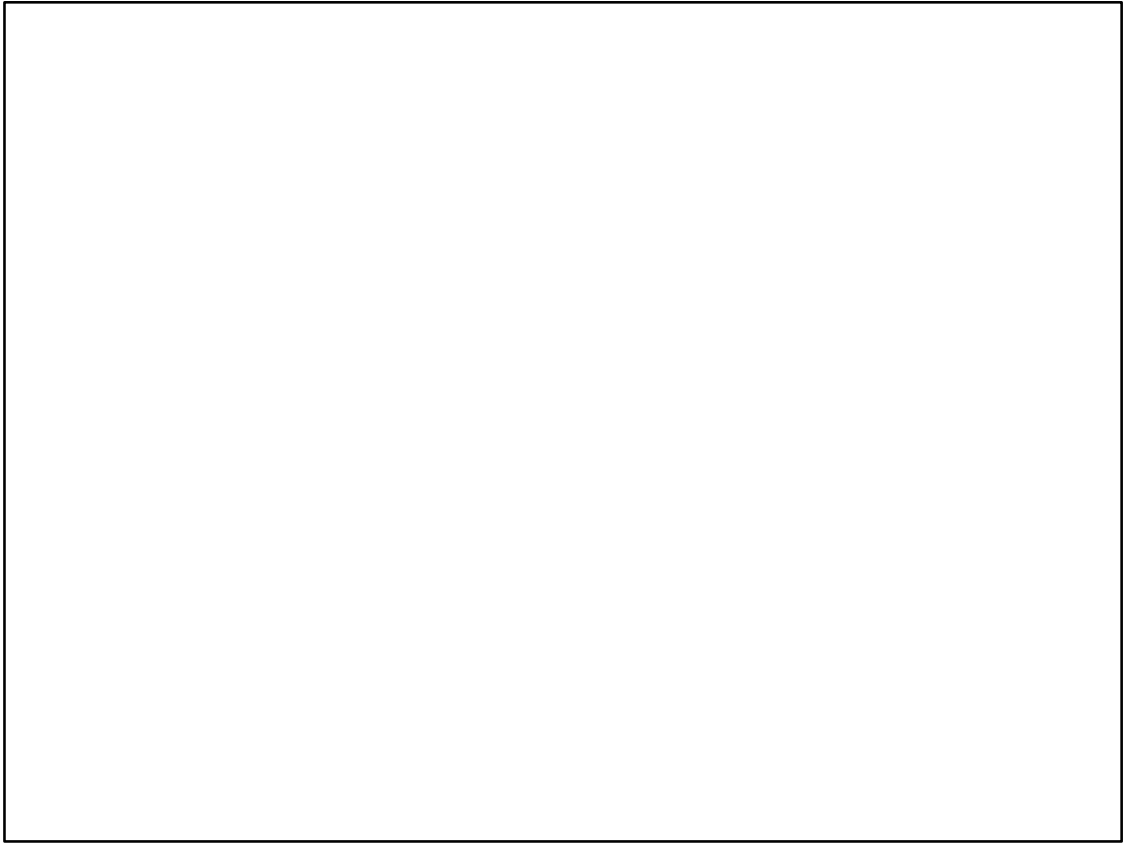

Рис. 1. Карикатура на тему політичної еліти

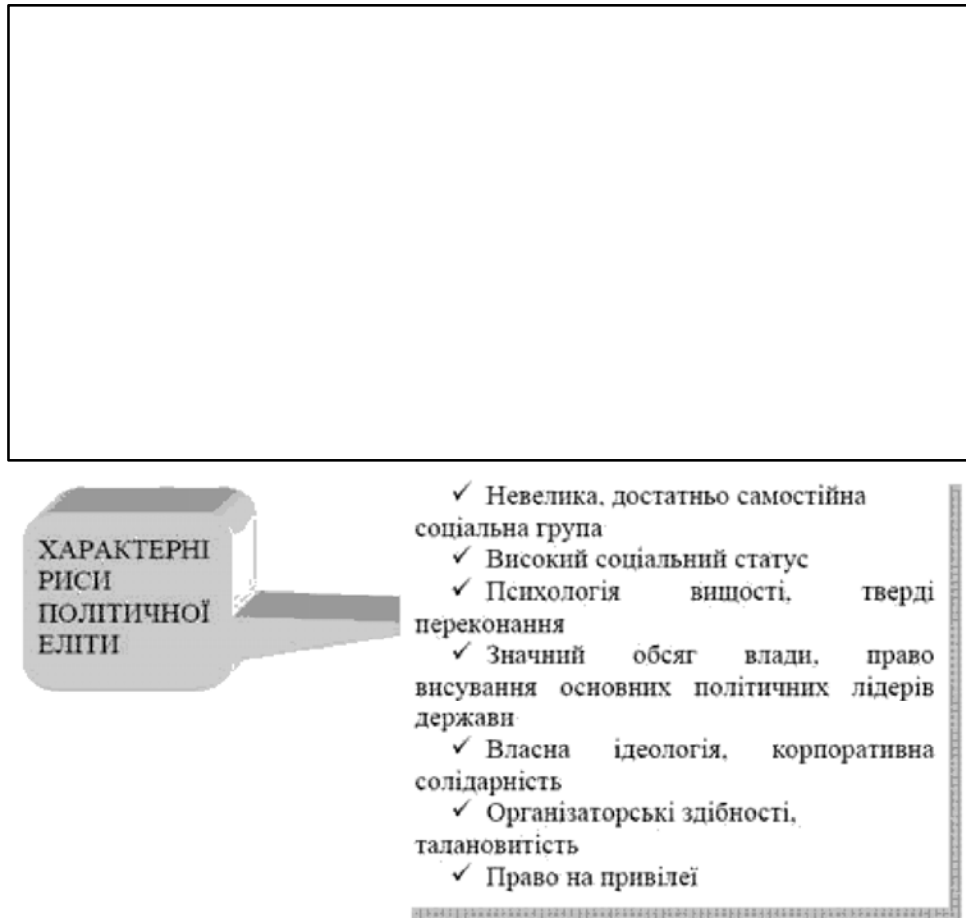

Рис. 2. Характерні риси політичної еліти

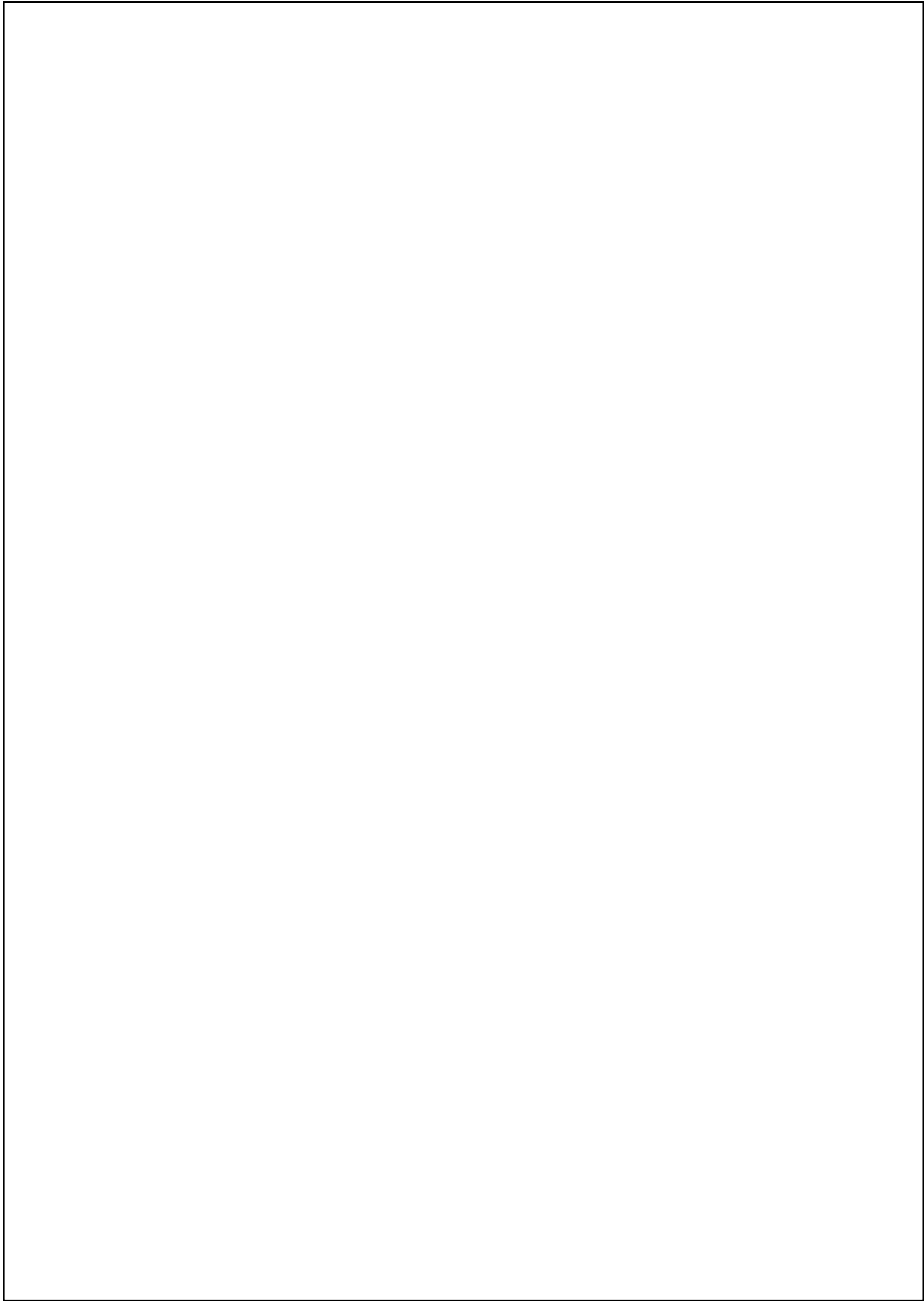

Рис. 3. Карикатура що тему влади у світі

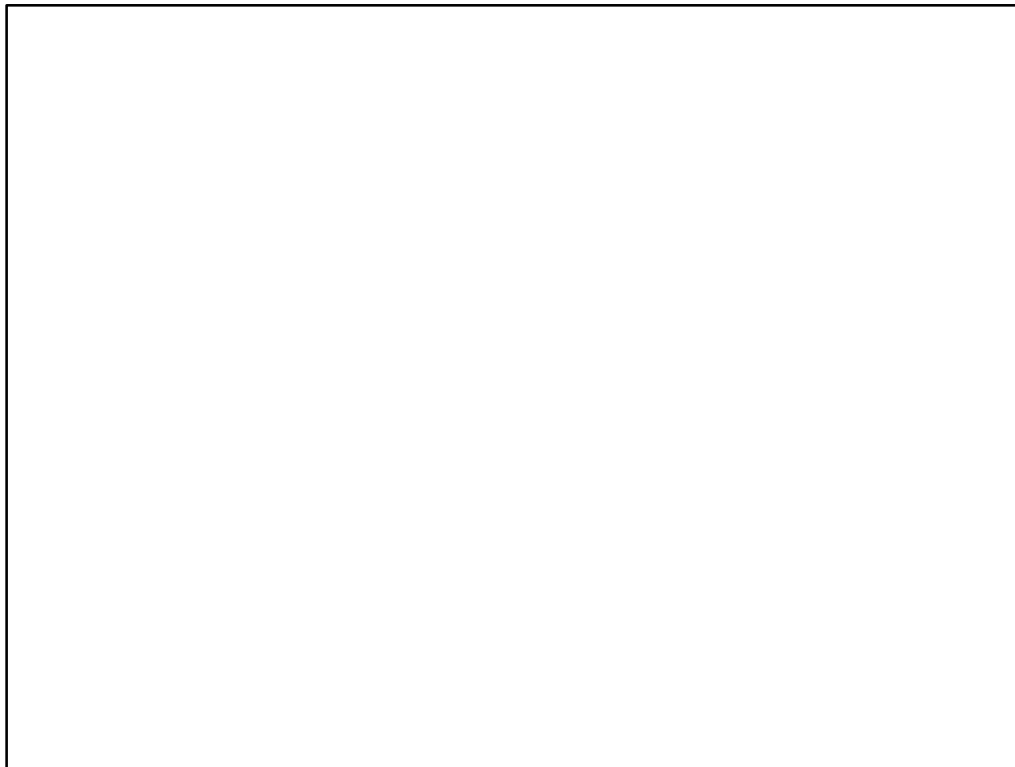

Рис. 4. Типологія політичних еліт

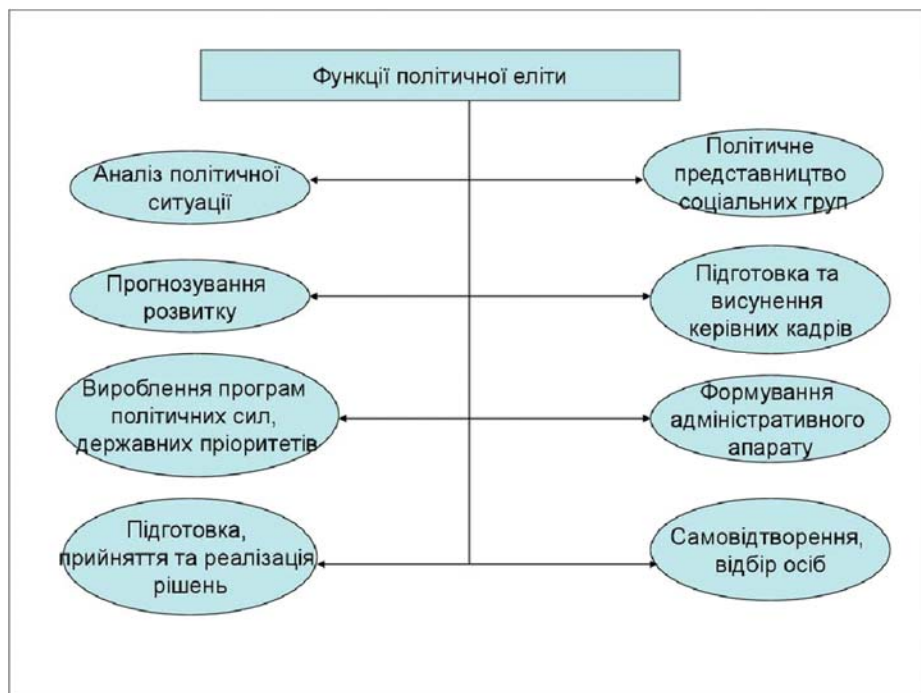
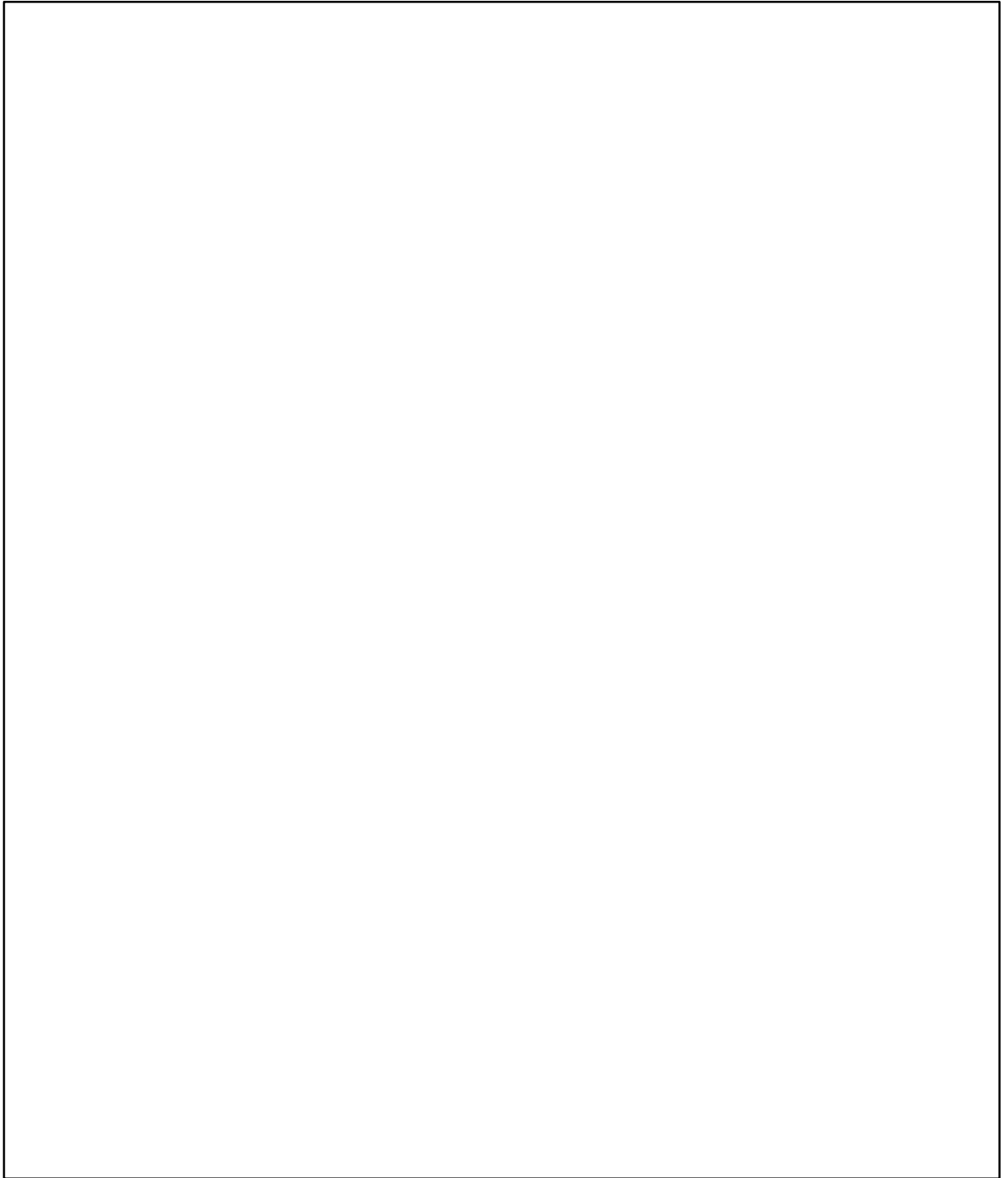
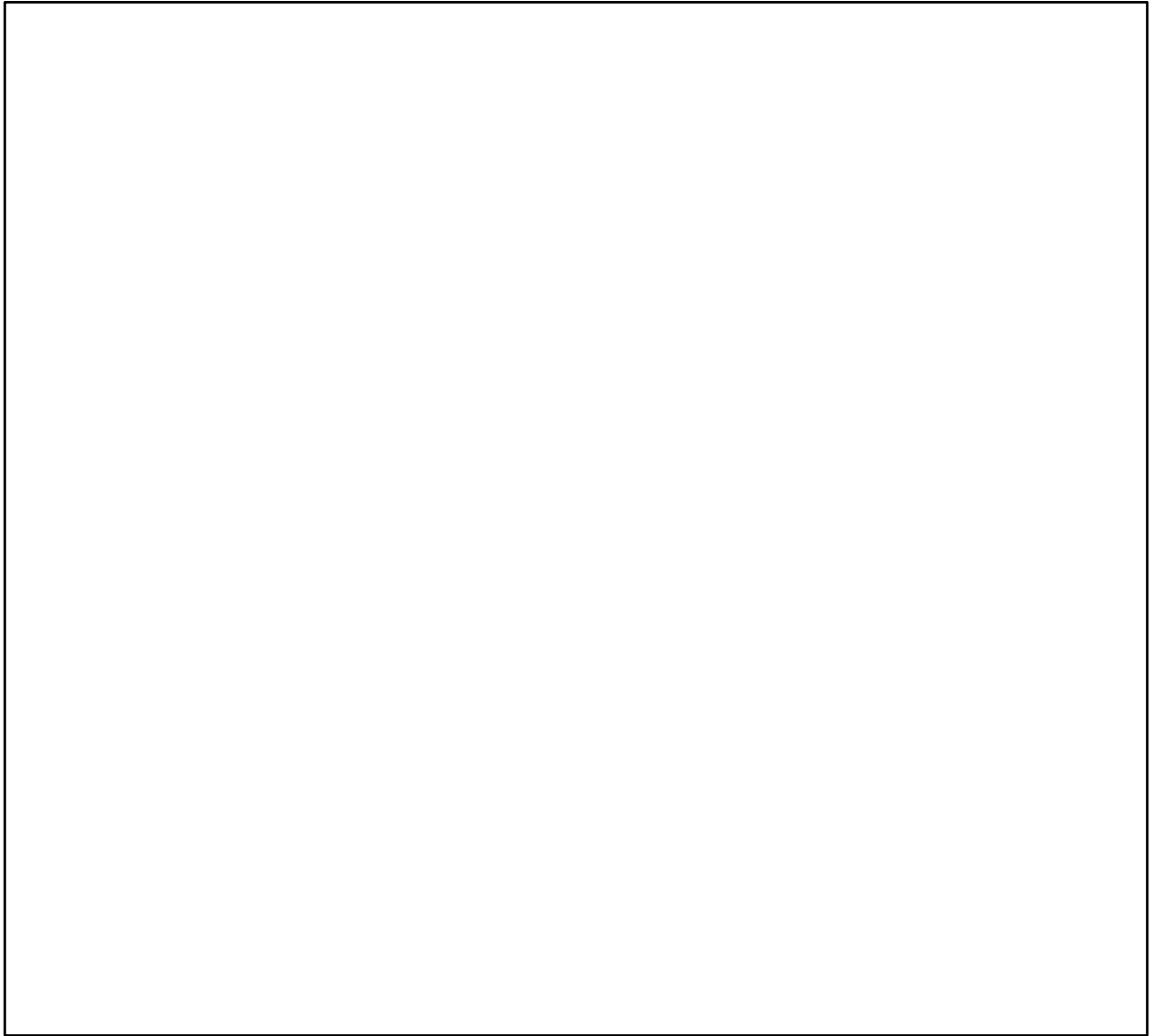

Рис. 5. Функції політичних еліт

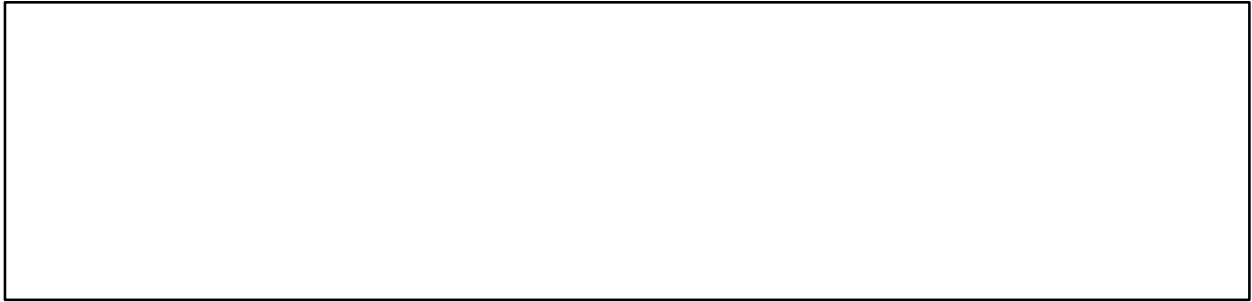
I етап (1991-1994 рр.)	Створюється основа політичної еліти країни. Кількісно та якісно в її складі домінує номенклатура, що відмовилася від комуністичної ідеології й узяла на озброєння ідею національно-державного будівництва та незалежності України. Перші кроки в цьому напрямі – це ліквідація монополії формування державної політики з боку КПРС через скасування ст. 6 Конституції УРСР. Історичними здобутками цього етапу є запровадження демократичних інститутів влади – парламентаризму й інституту президентства; створення умов для появи багатопартійності як інституту громадянського суспільства; зародження засад місцевого самоврядування; зародження та розвиток конституційного процесу. Правовим підґрунтям діяльності політичних партій на цьому етапі стали Конституція (Основний Закон) УРСР (1978 р.) та Закон «Про об'єднання громадян» (1992 р.)
II етап (1994-1998 рр.)	З'являється професійна політична еліта. Політика починає ставати професією. Спостерігається тенденція регіоналізації політичної еліти. Саме в цей період регіональні еліти вперше продемонстрували, що здатні посісти домінуючі позиції на загальнодержавному рівні. Цей період характеризується ухваленням Основного Закону держави. Ухвалена 28 червня 1996 р. Конституція України не містила чіткого визначення встановленої в країні форми правління, однак згідно з визначеними в ній статусом і повноваженнями органів державної влади її можна було зарахувати до президентсько-парламентської
III етап (1998-2004 рр.)	Головна тенденція цього етапу – зрощування бізнесу та влади. Утім, як свідчить досвід формування політичної еліти в інших країнах, прихід бізнесу в політику – явище аж ніяк не однозначне. З одного боку, посилюється увага до економіки, проявляються нові управлінські підходи, що більше відповідають ринковим умовам. З другого – владні повноваження дедалі частіше використовуються для лобіювання певних бізнес-інтересів. Позитивно на розвиток політичної системи та діяльність політичних партій в Україні вплинули конструктивні зміни в законодавстві про політичні партії. Помітною подією в суспільному житті було прийняття Законів України «Про політичні партії в Україні» та «Про вибори народних депутатів України». Проте партійна система України не була сформована, унаслідок цього Президентові вдалося суттєво розширити свої повноваження, що призводило до постійної конфронтації між законодавчою та виконавчою гілками влади, політичних партій і політико-економічних угруповань. Таким чином, постала необхідність реформувати політичну систему України з метою оптимізації системи державної влади й усунення суперечностей і конфліктів між її гілками
IV етап (2004-2013 рр.)	Псевдо зміна політичної еліти часів Помаранчевої революції спричинила початок її глибокої деформації. Характерними для політичної еліти в п'ятирічку «помаранчевої» влади стали відносно низький рівень професіоналізму значної її частини; відсутність необхідного стратегічного мислення; низька ефективність і якість прийнятих політичних рішень; невміння домовлятися, погоджувати інтереси, доходити до політичних компромісів і в зовнішній, і у внутрішній політиці; відчуження від суспільства, що призвело до поглиблення соціального розриву між її представниками й пересічними громадянами. Залучення в складі політичної еліти представників бізнесових структур, особисті інтереси яких домінували над інтересами суспільства. Запровадження пропорційної системи виборів до Верховної Ради України та більшості органів місцевого самоврядування й ухвалення 8 грудня 2004 р. Законом України № 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України». У результаті конституційних і законодавчих змін, політичні партії стали єдиним механізмом формування парламенту та більшості органів місцевого самоврядування, одержали максимальні можливості для реалізації власних політичних програм на загальноукраїнському та місцевому рівнях. Конституційні зміни надали потужний імпульс для трансформації української політичної системи від президентсько-парламентської до парламентарно-президентської системи. Зі скасуванням 30 вересня 2010 р. Конституційним Судом України конституційної реформи 2004 р., країна повернулася до Конституції зразка 1996 р., а політична система країни – до президентсько-парламентського формату. Отже, Україна, рухаючись у бік парламентаризованих форм державного правління, зробила радикальний крок у зворотному напрямку, тобто на користь президентської форми державного правління З 2013 року відбувається болісний процес зміни вікових поколінь та зміна професійного і гендерного складу еліт
V етап (2014-2019 рр.)	У 2014 році закінчилася Революція Гідності, яка продемонструвала місце суспільства у формуванні політичної еліти та відповідно відбулося її оновлення в екстремальних умовах в надзвичайно стислий термін. З 2014 р. повернулася у дію Конституція України в редакції 2004 р., а отже, і парламентсько-президентської форми правління. Сучасну політико-правову ситуацію можна розглядати як своєрідну паузу, яка дає змогу розвести в часі вирішення питань забезпечення дієздатності політичної системи України. Конституція 2004 р. може стати тією політико-правовою моделлю, від якої слід відштовхуватися під час модернізації політичної системи країни
VI етап (2019 рік і до сьогодні)	Відзначився повним перезавантаженням складу політичної еліти, яка вперше в історії України утворила монополію політичної влади, так як Президент України, більшість Верховної Ради України та Уряд належать до однієї політичної сили

Рис. 6. Історичні етапи формування політичної еліти в Україні

Скликання ВР	Середній вік	Топ-професії до депутатства	Частка депутатів з вищої освіти	Гендерний баланс
I (1990–1994 рр.)	47	Інженер – 39 % Вчений-агроном – 12 % Лікар – 4 %	95,8 %	Чоловіки – 97 % Жінки – 3 %
II (1994–1998 рр.)	46	Інженер – 31 % Вчитель – 11 % Економіст – 11 %	94 %	Чоловіки – 96 % Жінки – 4 %
III (1998–2002 рр.)	47	Інженер – 31 % Економіст – 11 % Юрист – 8 %	96 %	Чоловіки – 92 % Жінки – 8 %
IV (2002–2006 рр.)	49	Інженер – 31 % Економіст – 11 % Юрист – 8 %	99 %	Чоловіки – 94 % Жінки – 6 %
V (2006–2007 рр.)	49	Немає даних	99 %	Чоловіки – 91 % Жінки – 9 %
VI (2007–2012 рр.)	48	Немає даних	99 %	Чоловіки – 92 % Жінки – 8 %
VII (2012–2014 рр.)	48	Немає даних	99 %	Чоловіки – 90 % Жінки – 10 %
VIII (2014–2019 рр.)	44	Народний депутат – 34 % Керівник – 24 % Тимчасово непрацюючий – 8 %	97 %	Чоловіки – 88 % Жінки – 12 %
IX (2019 р. – до тепер)	41	Депутати – 82 % Безробітні – 7 %	91,3 %	Чоловіки – 79,2 % Жінки – 20,8 %

Рис. 7. Портрет Верховної Ради України всіх скликань

	Зовсім не довіряю		Скоріше не довіряю		Скоріше довіряю		Повністю довіряю		Важко відповісти		Баланс довіри-недовіри	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Президент України	4,1	17,9	9,4	22,7	48,9	39,5	30,5	12,0	7,2	8,0	65,9	10,9
Верховна Рада України	6	28,1	19,1	36,9	43,4	24,6	13,3	3,3	18,2	7,2	31,6	-37,1
Уряд України	6,2	27,7	15,6	36,8	44,8	24,4	12,1	3,6	21,3	7,5	35,1	-36,5

Рис. 8. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків у вересні 2019 року та лютий 2020 року